

Debatanmeldelse

Vor tids fortid – status på dansk arkæologihistorie

Anne Katrine Gjerløff

Fortid og Nutid, december 2007 s. 285-294

I 2007 markerede Nationalmuseet sin 200-års fødselsdag i anledning af Oldsagskommissionens oprettelse i 1807. Jubilæumsåret blev blandt andet fejret med symposier og udgivelse af arkæologihistoriske værker og artikler. Arkæologihistorie er et af de bredest formidlede og måske også lettest tilgængelige af mange videnskabshistoriske felter. Derom vidner også flere af Skalks arkæologihistoriske udgivelser. En af de nyeste udgivelser er en gennemgang af Runamo-sagen, der også var emne for et symposium på Københavns Universitet i 2007. Udover disse udgivelser og markeringer tyder både nye udstillinger og kommende værker på, at der er grøde i arkæologiens historie i Danmark. Denne debatanmeldelse forsøger at gøre status over feltet.

Anmeldte værker:

Jørgen Jensen: *Et Archæologisk Vikingetogt. J. J. A. Worsaaes rejse til England, Skotland og Irland 1846-47*. Nationalmuseet 2007, 310 s.

Nationalmuseets Oprindelse. Oldsagskommissionens mødeprotokol 1807-1848. Særtryk af *Acta Archaeologica* vol. 78:1, 2007. Udgivet af Tove Benedikte Jakobsen, assisteret af Christian Adamsen. Wormianum 2007, 151 s.

Rud Kjems: *Runamo. Skriften der kom og gik*. Wormianum 2006. 168 s.

Anne Katrine Gjerløff, f. 1974. Cand.mag. i historie og forhistorisk arkæologi. Ph.d. i historie med en afhandling om palæoantropologiens historie og opfattelser af abemennesker. Har skrevet adskillige artikler om arkæologiens historie og har udarbejdet konceptet for den netop åbnede basisudstilling på Sønderborg Slot: *Fejder om fortiden – retten til oldtiden*. Den tilhørende bog med samme titel udkom i november 2007. Er for tiden postdoc. på Saxo-instituttet, Københavns Universitet og arbejder med projektet *I løvebur og svinesti – dyrs funktioner og rettigheder i Danmark fra 1850'erne til 1920'erne*.

I 1807 blev der nedsat en kommission til bevaring og indsamling af oldsager. Oldsagskommissionens samling blev med tiden til Nationalmuseet og dens sekretær C. J. Thomsen offentliggjorde i 1836 det epokegørende kronologiske sy-

stem, der omfattede stenalderen, bronzalderen og jernalderen. Thomsens elev Worsaae cementerede i de følgende årtier arkæologiens professionalisering, og han argumenterede overbevisende for, at oldsagerne ikke kunne belyses ved

hjælp af de langt yngre skriftlige kilder.

Så kort (og unuanceret) kan den danske forhistoriske arkæologis historie fortælles, og så ofte er den fortalt, at den kendes af de fleste fagfolk og af enhver der måtte være arkæologisk interesseret. Heldigvis findes der dog en solid tradition for at studere og formidle det arkæologiske fags historie i Danmark, så man har i lang tid kunnet få den korte version af historien uddybet.

Allerede de tidligste udøvere af arkæologien reflekterede over den historiske baggrund for deres studium, og i 1900-tallets første halvdel udgav Victor Hermansen Worsaaes erindringer og udarbejdede selv undersøgelser af baggrunden for Oldsagskommissionen. I videnskabshistorien var det indtil for få årtier siden kotume at et fags historie ofte blev skrevet af fagets meriterede og/eller pensionerede udøvere, og de fleste brede værker om dansk arkæologis historie er da også forfattet af arkæologer, f.eks. Ole Klindt-Jensens *A History of Scandinavian Archaeology* (1975) og Jørgens Jensens *Thomsens Museum* (1992).

Disse to værker var i lang tid nogle af de eneste oversigtværker om emnet, men i de seneste små 10 år er arkæologihistorien blevet en respekteret og udbredt disciplin – også for forskere uden for faget selv. Strømmen af arkæologihistoriske udgivelser omfatter bl.a. Stine Wiells bøger om Flensborgsamlingen, Jørgens Jensens værk om bronzealderens egekistebegravelser, Vibe Ødegaards analyser af Worsaaes nationalpolitiske engagement og en mængde artikler i fest- og jubilæumsskrifter, f.eks. *KUML 2001* der blev udgivet i anledning af Jysk Arkæologisk Selskabs 50 års jubilæum.

Af fremtidige udgivelser kan nævnes Stine Wiells kommende bog om guldhornene, der i dette efterår jo igen er blevet nok så aktuelle.

I dette lys er der ikke noget særligt

overraskende i at 2007 som 200-året for oldsagskommissionens oprettelse også måtte resultere i en række arkæologihistoriske udgivelser og arrangementer som er denne debatanmeldelses fokus.

Hvorfor arkæologihistorie?

Indledningsvis kan man dog spørge, hvad man egentlig skal med dybdegående forskning og formidling af arkæologiens historie – og hvem "man" i givet fald er.

Det nemme svar er, at det aldrig skader, at en forsker er bevidst om sit fags videnskabelige udvikling, og at det for studerende er et didaktisk fif at inddrage fagets historie og dets sammenhæng med den almindelige samfundsmæssige og politiske historie.

For kredsen af alment arkæologisk interesserede – og den er stor i Danmark – har arkæologiens historie samme fascination som selve det arkæologiske felt; man hører om opdagelser og udgravninger og teorier om oldtiden – og så endda med den ekstra spænding som personkarakteristika og den historiske kontekst giver. Arkæologihistorie er ikke sjældent mere spændende beskrevet end selve arkæologien, på trods af at det ofte er arkæologer, der skriver begge dele. Arkæologihistoriens karakter af en slags hobby (om end normalt bedrevet med faglige standarter) giver frirum for sproglig variation og for oplivende brug af anekdoter og ekskurer, der generelt er mere læseværdige end publiceringer af selv den mest interessante udgravning.

Det mere komplicerede svar på spørgsmålet om hvad man skal med arkæologihistorie handler om fagidentitet, og om nødvendigheden af at kende sit fags historie og udviklingen af dets metodiske ballast – samt at et indblik i fagets for-

andringer kan give en mere ydmyg opfattelse af sikkerheden af nutidens accepterede viden. Historien viser os, at viden notorisk forældes. Indblik i ældre tiders videnskabs metoder og vilkår, skulle altså kunne give øget refleksion over vore egne tolkninger af oldtiden.

Nytten og nødvendigheden af arkæologihistorien er dog ikke noget der træder stærkt frem i de danske udgivelser, men blandt andet ses der i flere nyere svenske værker en stærk bevidsthed og teoretisk refleksion over arkæologihistoriens betydning og former (se undertegnedes debatanmeldelse i *KUML* 2002).

En almen interesse for emnet skyldes formentlig også, at nok bidrager arkæologihistorie til en stolthed og en identitet inden for faget, men det er også historien om fremkomsten af det videnskabelige felt der er kaldt "Danmarks nationalvidenskab". Arkæologien omfattes af en meget bred interesse, og historien om blandt andet opdagelsen af epokegørende og symboladede fund, Kongefamiliens traditionelle tilknytning til faget og oldtidens rolle i den nationale bevidsthed og retorik, er noget som mange mennesker finder spændende. Og som det kan ses i nedenstående omtale, kan arkæologihistorien også bruges som en prisme, der fanger tendenser i den bredere historiske udvikling, således at det ikke kun handler om gamle oldforskere og stenøkser, men om sociale, politiske og kulturelle forholds historie.

De smalle og de brede

De tre værker, der danner grundlaget for denne samleanmeldelse, kunne dårligt være mere forskellige fra hinanden end de er, og de viser derfor smukt de variationer arkæologihistorien rummer i forhold til publikum, formidlingsmåde, layout og vinkling. De tre værker er Rud

Kjems *Runamo – skriften der kom og gik* (2006), Jørgen Jensen *Et Arkæologisk Vikingetogt* (2007) og Tove Benedikte Jakobsens *Nationalmuseets Oprindelse – Oldsagskommissionens mødeprotokol 1807-1848* (2007).

Mere eller mindre uafhængigt af Oldsagskommissionens 200-års jubilæum, er der i 2007 også sket mange ting med relation til arkæologiens historie. Runamo-sagen var genstand for et minisymposium på Københavns Universitet, Nationalmuseet afholdt jubilæumssymposium om Oldsagskommissionens tidlige historie og Museet på Sønderborg Slot åbnede i september udstillingen *Fejder om fortiden – retten til oldtiden*. Sidstnævnte og den tilhørende bog vil jeg ikke omtale nærmere her, da jeg i højeste grad er inhabil. Det er også langt nemmere at forholde sig til andre menneskers arbejde.

I den yderst seriøse og institutionaliserede ende af disse udgivelser er tidsskriftet *Acta Archaeologica*s udgivelse af Oldsagskommissionens mødeprotokoller, der i selve tidsskriftet ledsages af en artikel af Tove Benedikte Jakobsen om kommissionens historie, medlemmer og arbejde. Det er dog ikke selve historien, men kildematerialet, der er faldet mig i hænde. For de særligt interesserede bør det nævnes at et eksemplar af tidsskriftet er afsindigt dyrt, men at det heldigvis også findes online. Skalks forlag Wormianum har dog udgivet artiklens bilag – mødeprotokollerne – som et selvstændigt værk med titlen *Nationalmuseets Oprindelse*, og forfatteren er da også blevet assisteret af Skalks redaktør Christian Adamsen.

Wormianum har i de sidste år også afsluttet Chr. Adamsens og Vivi Jensens udgivelse af de præsteindberetninger som Oldsagskommissionen udbad sig efter sin oprettelse, og som er et enestående kildemateriale til den generelle opfat-

telse af oldsager og fortidslevn i 1800-tallets begyndelse. Oldsagskommissionens mødeprotokoller er udgivet med krydsreferencer til præsteindberetningerne og til Nationalmuseets genstandskataloger, og interesserede kan derfor let gå til materialet og identificere denne eller hin genstand eller beretning, der omtales i kommissionens mødereferater.

Det må dog nok erkendes, at man skal være mere end almindeligt interesseret i dansk arkæologisk historie, for at læse mødeprotokollerne fra ende til anden. I de første år er referaterne grundige og udførligt skrevet af Rasmus Nyerup, og fra 1816 af den nye sekretær Thomsen. Særligt i de tidlige år handler møderne meget om de indkomne præsteindberetninger, og om hvilke oldtidsminder der skal foreslås til danske kancelli til fredning. Blandt andet nævnes stenalægget i Gunderslev skov og Christian Molbechs besøg sammesteds. Grundtvig og hans eksalterede digt, der udsprang af samme monument, nævnes af gode grunde ikke. Der er i det hele taget yderst få henvisninger til samtidens politiske og kulturelle liv, men dog noteres at møderne i efteråret 1807 "formedelst Engellændernes Angreb paa Hovedstaden vare blevne afbrudte" (s. 187).

Thomsens system

Grundtvig nævnes dog, da han i 1823 forærer Kommissionen et miniatursværd. Sværdet tolkes som et våbensymbol, ligesom forskellige små ravfigurer blev det. Det er her tydeligt, hvilken epokegørende videnskabelig udvikling opdagelsen af 3-periodesystemet var. At et miniaturrebronzesværd (fra bronzealderen) blev anset for samtidig med jægerstenalderens ravsmykker, var logisk for den tidlige arkæologi, der ikke havde erkendt muligheden for relativ datering

på grundlag af genstandenes materiale, men som i stedet fokuserede på genstandenes formmæssige lighed. Opdagelsen af de "tre aldre" gav helt nye videnskabelige rammer.

Den udvikling startede med ansættelsen af C. J. Thomsen som Oldsagskommissionens sekretær: "den unge Kjøbmand Thomsen" som kommissionen anså for "i flere Henseender særdeles skikket til at kunne paatage sig Secretariatsforpligtelserne" (s. 237). Og de fik jo ret, idet Thomsen i 1836 i forbindelse med samlingernes nyopstilling på Christiansborg udgav en artikel i bogen *Ledtraad til Nordisk Oldkyndighed*, hvor de nye dateringsprincipper blev præsenteret. Desværre mangler protokollerne optegnelser fra perioden 1833-1837, så man får ikke af denne vej yderligere indsigt i Thomsens opdagelse af 3-periodesystemet eller i overvejelserne om flytningen af samlingen til Christiansborg.

Generelt bliver referaterne færre med tiden – fra 1820'erne afholdes kun to årlige møder og i 1840'erne er der blot et notat om vigtige administrative begivenheder i det forløbne år. Den første del af udgivelsen er på denne måde den mest interessante. Til gengæld giver den sidste del indtryk af Thomsens store betydning og magtfuldkommenhed. Således nedfældes ophyggeligt alle samlingens genstande af ædelmetal inden Thomsen tager på udenlandsrejser og overlader sine assistenter at passe på sagerne – og så attesteres det ved hjemkomsten om alt nu var i orden og ingen havde forsynet sig fra monterne!

Worsaae Erobreren

Flere af Thomsens assistenter fik stor betydning for den danske arkæologiske udvikling. Det gælder blandt andet Conrad Engelhardt der i 1840'erne grundlagde

oldsagssamlingen i Flensborg og udgravede de store moseofferfund Nydam og Thorsbjerg. Han nævnes dog tilsyneladende ikke i mødeprotokollerne. Det gør derimod Thomsens nok mest berømte proselyt J. J. A. Worsaae – men kun få gange.

I 1847 omtales han som ”en yngre Mand der har praktisk Erfaring” og som ofte har rejst i Jylland (s.327). Denne kommentar er overraskende for den læser der også netop har stiftet bekendtskab med Jørgen Jensens bog *Et archæologisk Vikingetogt. J. J. A. Worsaaes rejse til England, Skotland og Irland 1846-47*. Da Worsaae nævnes i Oldsagskommissionens protokol er han netop hjemvendt fra en 10 måneder lang rundrejse på de britiske øer, hvor han alle steder blev fejret og modtaget som en vigtig dansk arkæolog. At protokollen blot nævner hans praktiske erfaring fra Jylland er måske et syrligt hint om, at Worsaae og Thomsen ikke altid havde det hjerteligste forhold. Men i samme notat opfordres kongen til at udnævne Worsaae som inspektør over de danske oldtidsminder, idet ”Worsaae har alt foretaget flere reiser for at uddanne sig til Archaeologiens Studium og det glæder os at være forvissede om at deres Majestæt har været tilfreds med de vundne Resultater” (s. 330).

Det var kongen jo nok, idet det var ham, der havde sendt Worsaae af sted til England og i flere omgange havde bevilget penge til rejsen. Det blev dog ikke Christian 8., som døde kort efter, der udnævnte Worsaae til inspektør for oldtidsminderne, men i stedet Frederik d. 7., som i øvrigt blev en endnu større støtte for arkæologien end sin forgænger på tronen.

Ligesom Mødeprotokollerne er Jørgens Jensens bog om Worsaaes rejse udgivet i anledning af Nationalmuseet 200-års fødselsdag. Fødselsdagen er jo rettelig

ikke Nationalmuseets, men Oldsagskommissionens, og dermed institutionaliseret dansk arkæologis fødselsdag i det hele taget. Men da Oldsagskommissionens samling med tiden udviklede sig til Nationalmuseet, skal jubilæet være museet vel undt. Oldsagskommissionens grundlæggelse blev da også markeret ved et jubilæumssymposium 24.-25. maj 2007 i Nationalmuseets festsal, med den mundrette titel *Oldsagskommissionens tidlige år, forudsætninger og internationale forbindelser*. Symposiets talerække var internationalt sammensat og belyste primært de dele af oldsagskommissionens arbejde, der ikke er så velkendte som andre højdepunkter i dansk arkæologis historie. Især blev Biskop Münters indsats fremhævet af flere talere, og kommissionens medlemmers internationale kontakter og interesse for den klassiske oldtid var et gennemgående emne i foredragene. Symposiet indeholdt også en Antiquarisk vandring i København med andægtige pauser ved lokaliteter der var centrale for medlemmerne af kommissionen, bl.a. Bispegården, hvor en del af Münters samling stadig findes (og hvorfra en del desværre er forsvundet).

Med udgivelsen af Mødeprotokollerne og med afholdelsen af dette symposium, hvis foredrag muligvis udgives, er det svært at komme på emner med relation til oldsagskommissionen, der mangler at blive berørt. De virkelig interesserede, som nok primært tæller fagfolk, burde have fået deres antiquariske lyster stillet for en stund.

Et Archæologisk Vikingetogt er uden diskussion både rettet mod et bredere publikum og er mere lettilgængelig og læseværdig end værket om oldsagskommissionen. Emnet er 10 måneder af en ung videnskabsmands liv tilbragt i udlandet, hvilket umiddelbart godt kan synes lidt snævert for en bog på 300 si-

der i stort format. Det lykkes dog (som sædvanligt) Jørgen Jensen at gøre selv de mest perifere emner interessante, og Worsaaes rejse giver mulighed for at udfolde adskillige emner som f.eks. engelsk industrialisering og jernbaneanlæggelse, kartoffelpest og hungersnød i Irland, Stonehenges funktion og fotografiteknikkens historie.

Worsaae drog af sted med kongens velsignelse og penge, en invitation fra Hertugen af Sutherland der var en af Storbritanniens største jordbesiddere, samt en række introduktionsbreve fra danske antikvarer. Det er forbløffende at læse om, hvor hurtigt og smidigt den 25-årige Worsaae fik adgang til både det videnskabelige og sociale aristokrati, og hvilken velvilje han blev modtaget med. Worsaae var på dette tidspunkt en fremstormende ung forsker, der allerede havde lagt sig ud med flere ærværdige oldkyndige og han havde allerede i 1843 udgivet det banebrydende værk *Danmarks Oldtid*, hvor Thomsens dateringssystem og Worsaaes egne iagttagelser var grundlaget for den første arkæologiske funderede Danmarkshistorie.

Worsaae var som vikingerne ude på at underlægge sig England – det var en parallel han selv drog. Han ville dels udbrede de nye ideer fra den danske arkæologi, dels skulle han undersøge levn fra danske og norske bosættere på de britiske øer. Det gennemførte Worsaae via en imponerende tour de force af en rundrejse fra London, gennem Skotland til Irland og tilbage igen til London og gennem Frankrig på hjemvejen. Alle steder besøgte han, med hjælp fra lokale autoriteter og oldkyndige folk, enorme mængder af oldskrifter og oldtidslevn.

Det mest fængende er dog bogens indblik i det sociale liv, Worsaae indgik i på sin tur. Man får indtryk af, at der ikke er det skotske gods han ikke har drukket whisky på, eller den adelsfamilie

han ikke har flirtet med døtrene i.

Worsaae kom fra en solid borgerfamilie, men mødte i England rigdom og selvkabelighed som aldrig før. Han omtales af Jensen som yderst socialt robust, og der er næppe nogen tvivl om, at han både har været charmerende og set godt ud. At han ikke fremstår mere arrogant end tilfældet er, skyldes måske at kvinderne til hans opførsel og fremfærd kommer fra hans egen hånd. Efter kort tid i England skriver han f.eks. at det "varede ikke længe, før jeg havde reformeret min Paaklædning og tillige lært at opvarte Damerne med den Lethed" som fordres af en gentleman (s. 42). At det ikke har været "all work, and no play" er også tydeligt i beskrivelsen af opholdet hos en skotsk familie: "I denne glade Kreds, hvor jeg var den eneste unge Hane i Kurven, lærte jeg egentlig først, og i forbavsende kort Tid, at tale flydende Engelsk" (s. 63). Som de fleste udvekslingsstuderende erfarede Worsaae formentlig at mund-til-mund indlæring kan være effektiv.

Jørgen Jensens bog bygger i udstrakt grad på Worsaaes erindringer og på hans breve, der tidligere har været publiceret, og som både er citeret i uddrag og gengivet i deres fulde længde i bogens appendiks. Bogen har også en omfattende litteraturliste og noteapparat, og bogen er gennemillustreret. Trods de 300 sider er bogen altså hurtigt læst – teksten i sig selv fylder vel knap 100 tryksider. Det er en flot bog og en velillustreret bog, hvilket billedredaktørerne Flemming Kaul og Inge Mette Petersen skal have ros for – og mange af billederne er da også taget af Kaul selv og forestiller de oldtidsminder Worsaae besøgte på sin tournée.

Der er dog et enormt irritationselement, som hverken forfatter eller billedredaktører formentlig skal lastes for: Sidepaginering findes kun på bogens højresider – under et fikst lille kronesymp-

bol, der også er Nationalmuseets logo. Men det medfører at der ikke er sidetal på de "lige sider" – ganske irriterende når man tager noter. Og ikke mindst belastende når en illustration på højresiderne forhindrer tilstedeværelse af sidetal – så skal man bladre for at finde ud af, hvor man er. Jeg håber ikke det er noget der danner mode.

Land og folk

Worsaaes rejse fungerer som sagt som en indgangsvinkel for alskens andre emner, ikke mindst en redegørelse for opfattelsen af oldtiden i 1800-tallets midte. Det er en situation Jensen beskriver som et sammenstød mellem de romantiske "kæmpedrømme" og den politiske og videnskabelige hårde "virkelighed". Worsaae er af mange arkæologihistorikere (heriblandt jeg selv) blevet tillagt en væsentlig del af æren for, at arkæologien blev en selvstændig videnskab og ikke forblev afhængig af oldskrifternes langt yngre vidnesbyrd. Mange har dog også påpeget, at Worsaae ikke selv kunne leve op til idealet om at lade genstandene tale for sig selv. Det nationalpolitiske klima i 1800-tallets midte atråede arkæologiens udsagn om det danske folks ælde og herkomst, og forskerne – heriblandt Worsaae – leverede gerne varen med tolkninger af folkeslagsvandring og rettigheder til landområder.

Jensen påpeger at denne folkeslagsvidenskab også farvede Worsaaes tolkning af den irske og skotske kultur, der ifølge ham udsprang af den pictiske og keltiske urbefolkning. De var dømt til at gå under i mødet med den engelske overlegne kultur, ligesom folkevandringer op gennem forhistorien havde udbredt civilisationen over hele Europa, og med kolonialiseringen over resten af verden, hvorved højere civilisation erstattede lo-

kale og lavere udviklede kulturer. Denne udvikling så man i samtiden og mente man også at kunne se i oldtidens skiftende kulturer. Samtidig er Worsaaes nationale stolthed klart gennemskuelig, når han taler om de danske og norske vikinger, der underlagde sig de britiske øer og hvis efterladenskaber stadig havde så fyldig en plads i landskabet og i kulturen.

Jeg savner lidt mere refleksion over Worsaaes person og baggrund i bogen. Jeg undres ofte over hvordan han kunne være så ung, så uerfaren og alligevel så kompetent og charmerende. Det kan være min egen +30-års-krise, men jeg kunne godt tænke mig at vide, om Worsaae – så at sige – var normal for unge mænd af sin tid. Enkelte steder nærmer Jørgen Jensen sig spørgsmålet om Worsaaes personlighed i forbindelse med, at Worsaae ikke indlever sig i forholdene de steder han besøger – især den irske hungersnød, som han overstår med et skuldertræk. Andetsteds sammenlignes Worsaae med H.C. Andersen, der på samme måde – men fra lavere kår – kom i kongelig gunst og foretog udenlandsrejser. Faktisk gengives i appendiks et brev fra Worsaae til H. C. Andersen hvor HCA får gode råd om påklædning og drikkepenge ved engelske godser, som han selv stod i begreb med at besøge. Men helt ind på livet af Worsaae kommer man ikke, nok fordi det netop er hans egne ord, der hele tiden beskriver historien for læseren. Vi får mange baggrundsoplysninger om de steder, ting og begivenheder Worsaae oplevede, men jeg savner mere om Worsaae selv, som den vigtige og helt sikkert karismatiske skikkelse han var.

Det er altså en velskreven og præsentabel kaffebordsbog Jørgen Jensen endnu engang har præsteret, men den er svær at placere genremæssigt. Det er ikke egentlig en Worsaae-biografi,

ikke egentlig en gennemgang af nordiske levn på de britiske øer, ikke en redegørelse for engelsk historie i 1840'erne, ikke helt faglig og ikke helt populær. Men som en slags avanceret biksemad er den ganske appetitlig.

Skriften der blev væk

Worsaae fremhæves ofte og for det meste fortjent som den forsker, der påpegede at norrøne skriftlige kilder ikke uden videre kunne bruges som kilder til oldtiden, og slet ikke til stenalder og bronzealder, men til nød til den yngre jernalder og vikingetid. Worsaae fik dette budskab ud gennem en række debatter med bl.a. historikeren N. M. Petersen, men især i forbindelse med den såkaldte Runamosag.

Sagen om den formodede runeindskrift på Runamoklippen i Blekinge er beskrevet i mange arkæologihistoriske sammenhænge, og blev på et symposium i foråret 2007 udråbt til at være vendepunktet i arkæologiens videnskabeliggørelse. Altså underforstået: Den sag der for alvor fik arkæologer og andre oldforskere til at udvise metodisk sans og skepsis overfor historiske kilder.

I betragtning af at Runamo-sagen i så mange sammenhænge fremhæves som central i den danske arkæologis udvikling, kan det undre, at den ikke tidligere (i hvert fald ikke så vidt jeg ved) har været genstand for en selvstændig udgivelse. Den foreligger dog nu med amatørarkæologen Rud Kjems bog *Runamo. Skriften der kom og gik*. Også denne bog er udgivet af Skalks forlag Wormianum, og man må rose Skalk for at lægge tryk til så forskellige værker som Oldsagskommissionens mødeprotokoller, de tidligere udgivne præsteindberetninger og en lettilgængelig og god historie som Kjems bog.

På en klippe i Blekinge er der en slags bånd i en anden farve end resten af klippen. I dette bånd er en mængde revner og ridser, som med god vilje kan ligne runer. Runamo, som stedet hedder, har æren af at være genstand for den første dokumenterede arkæologiske undersøgelse i Danmarkshistorien, idet Saxo i fortalen til *Gesta Danorum* nævner at Kong Valdemar sendte folk af sted for at tyde indskriften, hvilket dog ikke lykkedes. Andetsteds antyder Saxo at indskriften måske har forbindelse til Harald Hildetand og Bråvallaslaget.

De talrige undersøgelser af tegnene, der siden har været foretaget, har også alle givet usikre resultater og i 1800-tallet opstod tanken blandt svenske forskere, at indskriften måske blot var naturens værk. Det danske Videnskabernes selskab nedsatte derpå en komite for at afgøre spørgsmålet, og klippen blev undersøgt i 1832 af geologen Forchhammer, filologen Magnusen og historikeren Molbech, samt en tegner der af tegnede indskriften som Forchhammer konkluderede var en blanding af naturlige sprækker og menneskeskabte tegn. I de følgende år tydede Magnusen runeindskriften som netop et kvad om Bråvallaslaget, og det hele blev publiceret i et stort værk. Worsaae og andre forskere var dog skeptiske og med bevilling fra kongen besøgte Worsaae i 1844 Runamo og dokumenterede, at alle tegnene var naturskabte. Der var tale om et geologisk fænomen i en såkaldt trapgang – et bånd af anden stenart end klippen selv.

Afsløringen medførte stor skandale og især Magnusen led under påvisningen af, at hans tolkning beroede på ønsketænkning. For Worsaae og hans ligesindede var sagen derimod et eksempel på, hvorledes den arkæologiske videnskab kunne vinde ved at vise fantasi og sagnhistorie bort og i stedet bekende sig til kritisk og logisk sans. Det er i den-

ne optik at nogle arkæologer henviser til Runamo-sagen som den videnskabelige arkæologis fødsel.

Kjems fortæller denne historie godt, og man får et godt indblik i de forskellige forskeres holdninger undervejs i de godt 10 år sagen forløb, bl.a. modsætningerne mellem danske og svenske forskere og forholdet mellem sagnhistorikere og arkæologer. Vigtigst er, at Kjems også opridses de tidligere og senere forsøg på at fortolke "runerne", giver et indblik i den videnskabelige kontekst – bl.a. datidens runeforskning – og ikke mindst i sagens efterliv. Der er således afsnit om den ofte uglesete Magnusens øvrige produktion – hvor der også var andre fejltagelser – og afsnit om Worsaaes øvrige debatter.

Det er godt at den uheldige Magnusen bliver sat i centrum i flere kapitler, hvor hans baggrund, videnskabelige arbejder og sidste år behandles. Magnusen fremstilles ofte som en tragisk skikkelse der ville det bedste, og som det gik grueligt galt for. Her kvalificeres og nuanceres dette synspunkt, og Magnusen fremstår som vellidt af alle i sin samtid; en yderst interessant person, som arkæologihistorien måske ofte har afskrevet lidt vel kvikt. Det er tydeligvis forfatterens mål at rette op på den tilstand: "forhåbentlig kan denne bog medvirke til, at han ikke blot huskes for sin store fiasko" (s. 131).

Samtidig indeholder bogen en god introduktion til de generelle omvæltninger oldtidsforskningen blev udsat for i 1800-tallets midte, og også her er detaljeringsniveauet hverken for højt eller for lavt.

Selve historien er i noget kortere form ofte fortalt før, men er med Kjems bog sat ind i en større sammenhæng. Bogen er relativt kort, sproget er lettilgængeligt og afsnittene tematisk afgrænsede og korte, og de mange illustrationer bidrager til det velformidlede indtryk bo-

gen giver. Forfatteren er heller ikke bange for at lade sine personlige holdninger og egne oplevelser skinne klart igennem – bl.a. i sympatien for Magnusen og i bogens sidste afsnit om Kjems eget besøg ved Runamo, hvor lyden af Haralds krigere der hvisker op gennem historien, i stedet viser sig at være en flok svenske kondiløbere.

Historien om Runamo beskrives ofte som afsluttet i 1840'erne, og derfor er de særligt interessante sidehistorier i bogen dem, der handler om senere opfattelser af Runamo, og især om de, der ikke lod sig overbevise af skepsis, men som stadig mente at se en forhistorisk indskrift i klippen i Blekinge.

Både i samtiden og i det følgende århundrede har der været røster, der klippefast har ment at en korrekt tydning nok skulle lade sig gøre en dag. F.eks. kan jeg ikke stå for den svenske forsker Wieselgrens teori om at sprækkerne i klippen har set naturskabte ud, fordi køers urin havde ætset dem længere ned i klippen end de oprindeligt var hugget af menneskehånd. Også Runamos rolle i skønlitteratur får et afsnit for sig selv, og for undertegnede var det en ny oplysning at sagen har været genstand for to nyere danske romaner: *Skyggers levetid* og *Den haraldiske slange*.

Forfatterens tilknytning til den anti-pseudovidenskabelige skeptikerbevægelse fornægter sig ikke i afsnittet om moderne runeinteresserede. Her kritiseres bl.a. amerikaneren Barry Fell der, om man så må sige, ser runer alle vegne, og som i runamoindskriften læser ordene "Muhammad er Guds budbringer" – unægtelig en uortodoks tolkning...

Runamo-historien er et tydeligt eksempel på, hvorfor videnskabshistorie kan være interessant for den almene læser. Der er helte, skurke, uløste gåder og svimlende teorier om historiens gang. Og når den endda i en faglig identitet

bliver til en god gammeldags oprindelsesmyte om dengang den ægte arkæologi blev til, så er det ikke svært at forstå, at den så ofte fremdrages i behandlinger af arkæologiens historie. Kjems bog har nu givet mulighed for at komme endnu nærmere begivenhederne, og yderligt interesserede er godt hjulpet af litteraturlisten og rejsevejledningen i hvordan man kommer til Runamo.

Status?

Alt i alt har 2007 som forventeligt givet en god høst i den arkæologihistoriske litteratur, men som malurt i overflodighedshornet, har jeg lyst til at vende tilbage til spørgsmålet om, hvad vi egentlig skal med arkæologihistorien, og om de beskrevne værker, der alle i sig selv er gode og solide udgivelser, bidrager til dette mål.

Hvis arkæologihistorien skal bidrage til en større metodisk og samfundskontekstuel bevidsthed for nutidens forskere, og ikke blot være et muntert tidsforbriv, synes jeg f.eks. at koblingen mellem arkæologien og det omgivende samfund i endnu højere grad kan betones. Det er godt med detaljerede undersøgelser af fagets historie, men nu hvor man efterhånden er velforsynet med den slags bøger, ville det være spændende med undersøgelser af, hvorledes arkæologien hænger sammen med den historie der har omgivet videnskaben. Arkæologiens betydning og samspil med kultur, politik og sociale forhold er et emne, hvor der stadig er rum for nye undersøgelser. Desuden kunne jeg også godt have ønsket mig mere refleksion i værkerne over det indledende spørgsmål: Hvad skal vi egentlig med arkæologihistorien,

udover at lade os underholde og få en mere eller mindre detaljeret fornemmelse for fagets udvikling? Så relativt store og gode udgivelser måtte godt positionere sig i forhold til den øvrige forskning og litteratur.

Skal jeg gøre status, kan jeg dog ikke undgå at være overvejende positiv overfor udviklingen i arkæologihistorie som en veludviklet sidegren af den danske videnskabshistorie. Især er det positivt at arkæologihistorie er flyttet ud af ikke så udbredte fest- og jubilæumsskrifter og nu kan være genstand for indtil flere store og tiltalende udgivelser. Emnet er ikke længere blot hobby, men en integreret del af det arkæologiske felt og en accepteret syssel for både arkæologiske og historiske forskere.

Det er også yderst positivt at disse værker netop ikke blot er henvendt til fagfolk, men til en bredere kreds af læsere, der således kan få indblik i hvorledes viden og metoder forandres over tid.

Mit håb er dog at arkæologihistorien, selvom den bliver populær og mainstream, forsat vil blive læst af fagets egne udøvere. Det er vigtigt at nutidens forskere og forvaltere af forhistorien er bevidste om den historiske konteksts betydning. Vores samfund påvirker vores tolkninger af forhistorien og vores tolkninger af forhistorien påvirker den måde vi opfatter vores samfund på. George Orwells beskrivelse af historieforvaltning (læs: historieforfalskning?) i romanen *1984* sætter dette på spidsen i det ofte gengivede citat: "Den der kontrollerer fortiden kontrollerer fremtiden, den som kontrollerer nutiden kontrollerer fortiden". Og af den grund er det vigtigt at vide hvordan hver nutid har konstrueret og kontrolleret videnskaben om fortiden.